

25 χρόνια από την πτώση του Τείχους: Η δημοκρατία σε υποχώρηση;

Του **ΝΙΚΟΥ ΜΑΡΑΝΤΖΙΔΗ***

Η **κατάρρευση** του κομμουνισμού το 1989 γέννησε ένα παγκόσμιο κύμα αισιοδοξίας. Αν και η διατύπωση για «το τέλος της ιστορίας» του πολιτικού επιστήμονα Φράνσις Φουκουγιάμα αποδείχτηκε γρήγορα μια «φιλελεύθερη ουτοπία» ή, έστω, μια σκέψη που δεν επιβεβαιώθηκε από τα εμπειρικά δεδομένα, ήταν ξεκάθαρο πως η πτώση του Τείχους έφερε προσδοκίες στους κύκλους των οπαδών της φιλελεύθερης δημοκρατίας και θλίψη στους αντιπάλους της.

Κυριάρχησε η πεποίθηση πως όποιες κι αν ήταν οι μελλοντικές παλινδρομήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, οι δυτικές φιλελεύθερες αξίες ήταν πλέον τόσο ηγεμονικές και ακμαίες ώστε κανένα εναλλακτικό μοντέλο δεν θα μπορούσε να ευδοκιμήσει στο απώτερο μέλλον. Αργά ή γρήγορα, η οικονομία της αγοράς συμβαδίζοντας με τη φιλελεύθερη δημοκρατία θα απελευθέρωνε τον παλιό κόσμο από τα δεσμά του.

Τα πράγματα δεν πήγαν έτσι ή, καλύτερα, δεν πήγαν ακριβώς έτσι. Οντως η παγκοσμιοποίηση έφερε ριζικές

αλλαγές σε διεθνές επίπεδο που δεν θα τις διανοούμασταν λίγες δεκαετίες νωρίτερα. Η ανάπτυξη στην Ασία, στη Λατινική Αμερική και προσφάτως στην Αφρική νέων οικονομικών δυνάμεων, που μπορούν να ανταγωνιστούν, μερικώς τουλάχιστον, τους μεγάλους παίκτες του πλανήτη αποτελεί μια ευχάριστη νέα πραγματικότητα με εντυπωσιακές συνέπειες για το μέλλον της ανθρωπότητας. Μπορεί να μη μας ενθουσιάζει εδώ στη γηραιά Ευρώπη, αλλά οι αναπτυσσόμενες χώρες διαδραματίζουν πλέον ένα σημαντικό ρόλο στο διεθνές εμπόριο και στις οικονομικές σχέσεις σε τέτοιο βαθμό που δεν μπορούμε να τις αγνοούμε και να χαράζουμε το μέλλον χωρίς αυτές.

Ο τρίτος κόσμος δείχνει στην ευμερούσα αλλά αλαζονική Δύση υποδείγματα μιας νέας ανάπτυξης. Είτε μας αρέσει είτε όχι, υπάρχουν ευνοημένοι από την παγκοσμιοποίηση: οι φτωχότερες περιοχές του πλανήτη. Υπάρχουν επίσης οι χαμένοι: Ο δυτικός κόσμος και ιδιαίτερα οι πιο αδύναμοι από τους πληθυσμούς του.

Ο πραγματικά απειλητικός αντίπαλος για τη φιλελεύθερη δημοκρατία διεθνώς είναι ένας συντηρητικός προέλευσος αυταρχισμός.

Οι αλλαγές στην οικονομία όμως δεν ακολουθήθηκαν από βήματα εκδημοκρατισμού. Τουλάχιστον όχι όσο θα θέλαμε· όχι όσο πιστεύαμε πως ήταν αναγκαίο. Είναι αλήθεια πως όσο πιο πλούσια είναι μια χώρα, τόσο πιο πιθανό είναι να είναι δημοκρατική. Αντίθετα, τα φτωχά κράτη ρέπουν στον αυταρχισμό και στην ανομία. Το υπόδειγμα αυτό είναι εμπειρικά αποδεδειγμένο σε τέτοιο βαθμό που μας έκανε να πιστέψουμε πως, για να αναπτυχθεί μια οικονομία, προϋποτίθεται να διαθέτει το θεσμικό περιβάλλον της φιλελεύθερης δημοκρατίας.

Και όμως, αυτό δείχνει να διαψεύδεται. Χώρες όπως η Τουρκία, η Ρωσία, η Κίνα ή η Νιγηρία, που βελτίωσαν

τα οικονομικά τους μεγέθη, όχι μόνο δεν εκδημοκρατίζονται και δεν φιλελευθεροποιούνται αλλά, αντίθετα, το τελευταίο διάστημα κάνουν βήματα προς τα πίσω.

Στις παραπάνω χώρες, η απειλή έναντι της φιλελεύθερης δημοκρατίας προκύπτει από την ανάπτυξη ενός ημι-αυταρχικού ή ολότελα αυταρχικού συντηρητισμού που δίνει έμφαση στην ισχυρή διακυβέρνηση και στις παραδοσιακές προ-νεωτερικές αξίες. Η ελευθερία, η δημοκρατική συμμετοχή και η ανεκτικότητα περιφρονούνται από την πολιτική και αντιμετωπίζονται ως περιττές πολυτέλειες. Ακόμη όμως και στην Ευρώπη η φιλελεύθερη δημοκρατία δεν δείχνει πλέον τόσο δημοφιλή. Η άνοδος των αντι-φιλελεύθερων αξιών εκφράζεται από εθνολαϊκιστές πολιτικούς, όπως η Λεπέν στη Γαλλία ή ο πρωθυπουργός της Ουγγαρίας Ουρμπάν.

Στο πεδίο της αντιπαράθεσης των ιδεών, όλο και περισσότεροι διανοούμενοι, ειδικά στην Ανατολή, αρχίζουν να φρονούν πως η φιλελεύθερη δημοκρατία παρουσιάζει μεγάλες αδυ-

ναμίες, ιδιαίτερα στον τομέα της αποτελεσματικής διακυβέρνησης και της ηγεσίας. Επιπλέον, διακωμωδούν τη φιλελεύθερη ανεκτικότητα στη διαφορετικότητα. Αντλώντας ιδέες από ένα μείγμα θρησκευτικών και εθνικών παραδόσεων προηγούμενων εποχών, έλκονται στη σκέψη ενός ήπιου αυταρχισμού, μιας νέας «πεφωτισμένης δεσποτείας». Θεωρούν πως μια τέτοια διακυβέρνηση αντιμετωπίζει καλύτερα προβλήματα όπως η ασφάλεια, η φτώχεια και η διαφθορά.

Η φιλελεύθερη δημοκρατία βρίσκεται λοιπόν σε άμυνα. Η οικουμενικότητα της αμφισβητείται από τη μία άκρη ως την άλλη του πλανήτη. Ο αντίπαλός της όμως δεν έρχεται από τα Αριστερά. Η Αριστερά, κομμουνιστική, μετακομμουνιστική ή σοσιαλιστική στη Δύση, έχει κρεοκοπήσει· αδυνατεί να παρουσιάσει κάποιο πειστικό εναλλακτικό μοντέλο και δεν συνιστά πλέον απειλή. Η Αριστερά ανήκει στον 20ό αιώνα, δεν υπάρχει αρκετό οξυγόνο γι' αυτήν στις μέρες μας. Μπορεί να επιβιώσει μόνο ως ομάδα πίεσης εστιάζοντας σε επιμέ-

ρους πτυχές της πολιτικής δράσης και πουθενά ως πραγματική αντίσυστημική οντότητα.

Ο πραγματικά απειλητικός αντίπαλος για τη φιλελεύθερη δημοκρατία διεθνώς είναι ένας συντηρητικός προέλευσος αυταρχισμός. Αυτός ο συντηρητισμός, που αναδύεται μέσα από προνεωτερικούς κόσμους που επιβίωσαν, ιδιαίτερα στην Ανατολή, μέσω της θρησκείας και των λαϊκών παραδόσεων είναι γοητευτικός για τα λαϊκά και φτωχά στρώματα, αλλά και για ένα μέρος των ελίτ, γιατί καταφέρνει να μιλάει στην ψυχή τους. Μπορεί η φιλελεύθερη δημοκρατία να αντιμετωπίσει τη νέα απειλή; Η απάντηση θα κριθεί σε πολλά πεδία: της οικονομίας, του πολιτισμού, της τεχνολογίας, των θεσμών· ενδεχομένως μια μέρα και στα πεδία των μαχών, ποιος ξέρει.

* Ο κ. Ν. Μαραντζίδης είναι αναπληρωτής καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Καρόλου στην Πράγα και στο Πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας.